

ישראל והעם היהודי: גיאופוליטיקה 2012-2013

5

הקדמה

המערכה על קולות הציבור הישראלי לקראת בחירות ינואר 2013 התמקדה בנושאי חברה ופנים. מציאות זו איפשרה את כינונה של החזית האחידה שהפגינו יאיר לפיד ונפתלי בנט במו"מ להרכבת הקואליציה הממשלתית ואף לאחר הקמת הממשלה (למרות שהראשון תומך בפתרון שתי המדינות והשני מתנגד לכך נמרצות). הציבור הישראלי ומרבית מנהיגיו נהגו במערכת הבחירות כאילו סביבתה הקרובה והרחוקה של ישראל אינה מציבה בפני ישראל אתגרים כבדים ודילמות שמצריכות הכרעה בין חלופות. תופעה מרתקת זו עשויה להיות מוסברת כביטוי של הדחקה יחד עם פסימיות עמוקה לגבי יכולתה של ישראל להשפיע במדיניותה על התהליכים המאיימים שרוחשים סביבה.

יש הטוענים כי מצבה האסטרטגי של ישראל השתפר. מדינות ערב טרודות בבעיות פנים וכלכלה מעיקות המאיימות על יציבותן, ויציאתן למלחמה קונבנציונאלית נגד ישראל אינה נראית כתסריט הגיוני. הצבא הסורי עסוק במלחמת האזרחים, הציר איראן-דמשק-חיזבאללה מתערער, חמאס איבד את בסיסו בסוריה והעולם הערבי עסוק בעימות פנימי של סונים נגד שיעים. במקביל - הסכמי השלום עם ירדן ועם מצרים נותרו על מכונם, היחסים עם טורקיה, לאחר התנצלותו של ראש הממשלה על פרשת המשט

לעזה, שוב לא בנקודת השפל. נמשך בהצלחה פיתוחם של שדות הגז מול חיפה שיהפכו את ישראל ליצואנית אנרגיה, וביקורו של אובמה בישראל אותת לאזור על תמיכתה החד-משמעית של המעצמה האמריקנית בישראל. אלא שנתונים אלה, חיוביים מבחינתה של ישראל ככל שיהיו, אינם משנים את עובדת היותה של ישראל ניצבת בליבו של אזור רוגש ואלים, העובר שינויים דרמטיים והרוחש תהליכים העלולים לפגוע בה קשות ולעמתה מול תרחישים מאיימים:

- **הידרדרות ביטחונית** - הידרדרות המצב הביטחוני בגבולות ישראל, פעולות טרור נגד מטרות ישראליות ויהודיות בחו"ל, תקיפת טילים נגד ריכוזי אוכלוסיה בישראל, שימוש בנשק כימי, ובמקרה הקיצון מלחמה כוללת בה ישראל תיאלץ להתמודד מול מתקפה משולבת על פני מספר חזיתות כולל חזית העורף (למשל על רקע תקיפות ישראליות בסוריה, בעקבות פעולה ישראלית או אמריקנית נגד איראן, בעקבות הידרדרות היחסים עם הפלסטינים, וכד').
- **פגיעה במעמדה המדיני של ישראל** - על רקע אפשרות הצטיירותה של ישראל כמי שאחראית להיעדר פתרון לסכסוך הישראלי-פלסטיני, הכירסום במעמדה של בעלת הברית האמריקנית, קריסת הציר האסטרטגי ירושלים - קהיר ועלייתו של האסלאם הפוליטי במזרח התיכון.

● **פגיעה כלכלית** - כתוצאה מהידרדרות ביטחונית ו/או כחלק ממסע ה"דה-לגיטימציה" המתנהל נגד ישראל: סנקציות שיופעלו נגד מוצרים, תיירות, השקעות, וכד'.

● **פגיעה ביחסי ישראל-ארה"ב** - נוכח אפשרות התממשות התסריט בו ישראל תוקפת את איראן למורת רוחה של ארה"ב, האפשרות שארה"ב תהיה שותפה להסכם עם איראן אשר יהיה בלתי קביל על ישראל, וכן אם ישראל לאתמלא הציפיות של וושינגטון בתחום קידומו של הסכם ישראלי-פלסטיני. כל אלה עלולים לחזק מגמות קיימות בארה"ב, שבשלב זה רחוקות מלהיות דומיננטיות, על פיהן ישראל נתפסת כמי שפוגעת באינטרס הלאומי האמריקני.

נמשך הכרסום בעוצמתה ובמעמדה הבינלאומי של ארה"ב

פרק זה נועד לנסח את עיקר הדילמות הניצבות בפני ישראל בזירה הגיאופוליטית על רקע התפתחויות השנה שחלפה. ניסוחן של הדילמות חשוב משום שהוא מחדד את ההבחנה בין נושאי חוץ עליהם אין לישראל יכולת השפעה ממשית לבין נושאים בהם להכרעות ישראליות יש יכולת להיטיב את מצבה ולקדם את אינטרסיה. גישה פטליסטית עלולה לדחוק את ישראל לשיתוק מדיני ולהעדפת מדיניות של "אי החלטה", למרות שאי-החלטה כמוה כהחלטה, וגם לה מחיר לצד התועלת. ההיקף הרחב של הדילמות והמשמעות הגדולה של העדפת חלופה אחת על רעותה עלול ליצור השפעה משתקת ולדחוף למדיניות של המתנה "עד שהאבק ישקע". אלא שהאבק ככל הנראה לא עומד לשקוע בקרוב ונגזר על

ישראל להתנהל ולקבל החלטות בזירה גיאופוליטית קשה לחיזוי ורוויה בסכנות. כמות "החלקים הנעים" במערכת הבינ"ל על מגוון מרכיביה הופכת את מלאכת ניהול מדיניות החוץ והביטחון לאתגר מורכב ביותר. הכרעות כבדות משקל מתבקשות נוכח ההתפתחויות הגיאופוליטיות בארבעת המכלולים הבאים:

א. **המכלול הגלובלי**: בו "הסדר העולמי" שנהג בתקופת המלחמה הקרה וזה שאפיין את שנות הדומיננטיות האמריקנית לאחר קריסת ברה"מ, פינה מקום ל"אי-סדר עולמי" אשר טרם התגבש לכלל מבנה יציב ומתפקד. במקביל לעלייתה של אסיה והאתגר הגיאופוליטי שרוסיה עדיין מוסיפה להציב בפני וושינגטון, נמשך הכרסום בעוצמתה ובמעמדה הבינ"ל של ארה"ב, המעצמה שידידותה וסיועה לישראל כה קריטיים ושהינה גם בית בו משגשגת באופן חסר תקדים קרוב למחציתו של העם היהודי. הימנעותו עד עתה של הנשיא אובמה מהפגנת מנהיגות תקיפה אל מול הפרובוקציות של צפון קוריאה, העקשנות האיראנית לקדם את פרויקט הגרעין ושפיכות הדמים הקשה בסוריה ובכלל זה שימוש בנשק כימי - מחזקים את הדימוי המתגבש של מעצמה המתמקדת במשבר כלכלי מעיק ובבעיות פנים קשות, ומעדיפה, אם בכלל, ל"הוביל מאחור".

ב. **המכלול המזרח-תיכוני**: המונח "האביב הערבי" מתגלה לכל היותר כחזון לעתיד הרחוק. הדחת השליטים האוטוקרטים לא הביאה תחתם משטרים דמוקרטיים והתנהלות ליברלית. לצד שחרור כוחות ואנרגיות עממיים המבקשים חירות, כלכלה, כבוד ומשילות, רעידת האדמה האזורית שחררה כוחות ואנרגיות אנטי-דמוקרטיים ואנטי-מערביים במהותם, שהפכו דומיננטיים. כך נסללה הדרך לעלייתו של האסלאם הפוליטי, אך אופן תפקודו והישגיו ליד הגה השלטון מעוררים

ד. **מכלול משולש היחסים ירושלים-וושנינגטון-**
יהדות ארה"ב: בו מצוי משאב אסטרטגי מכריע
לעוצמת ישראל והעם היהודי, הנשיא נתן בביקורו
בישראל ביטוי עז לתמיכה האמריקנית בה, אך לא
הסתיר פערים בנושא איראן ובנושא הפלסטיני
שעלולים להתפתח למחלוקות בעייתיות.

מעמד ארה"ב בעולם ובאזור

ההתפתחויות המאששות את הטיעון בדבר עניין
אמריקני פוחת במזה"ת
נעוצות במשבר הכלכלי
המתמשך בארה"ב, הקיצוץ
החריף בתקציב הפנטגון,
התמקדותה של וושינגטון
באסיה ובעלייתה של סין,
והתחזית כי קרוב המועד
בו ארה"ב לא תהיה תלויה
יותר במקורות אנרגיה
מזה"תיים וחיצוניים בכלל.
המשך מגמת ההתנתקות
מאפגניסטן (לאחר

ההתנתקות מעיראק) וההימנעות עד עתה ממעורבות
צבאית בסוריה מעידים על הרצון האמריקני לחתום
את פרק המעורבות הצבאית האקטיבית באזור.
מבחינתה של ישראל מתחדדת דילמה: תהליך מדיני
משמעותי בהובלה אמריקנית עלול לדרוש ויתורים
כואבים ולהזמין לחצים מצדה של וושינגטון להגיע
להסדר. לעומת זאת, התנתקות של ארה"ב עלולה
להמריץ גורמים פחות ידידותיים לחתור להנהגת
התהליך המדיני ולשנות את מתכונתו (מו"מ ישיר)
לדפוס פחות נוח לישראל (מסגרת בינ"ל, או"מ וכד').
לא פחות מכך תוהים השחקנים האזוריים עד כמה
רחוק תהא ארה"ב מוכנה ללכת לעצירת תכנית הגרעין
האיראנית או לחרוג ממדיניותה הפאסיבית בסוריה.

אכזבה והתפכחות. העוגנים שסיפקו לאורך
השנים יציבות אסטרטגית יחסית, מתערערים,
מעוררים מתיחויות עדתיות ואחרות ומחלישים
את המסגרות המדינתיות מבלי שניתן לראות
באופן הקרוב התייצבות ורגיעה: מלחמת
האזרחים בסוריה וסכנת התפרקותה, המשבר
הכלכלי והפוליטי במצרים, האיום על יציבותן
של ירדן ולבנון, אי ההצלחה להגיע ליציבות
ולהסכמה פנימית בעיראק, וכל זאת, כאשר איראן
מוסיפה להתקדם לקראת השגת נשק גרעיני תוך
שהיא מגבירה חתרנותה בניסיון לנצל הזעזועים
להעמקת השפעתה במרחב. תמונה זו מקטינה
את האיומים הצבאיים המדינתיים על ישראל אך
מחזקת כוחות לא-מדינתיים עוינים לה והופכת
את סביבת הפעולה של ישראל במרחב לעוד יותר
רגישה ומסובכת.

ג. **מכלול הסכסוך הישראלי-פלסטיני:** בו היעדר
פתרון מוסיף להוות איום על ביטחונה ואופייה
היהודי-דמוקרטי של ישראל ומסייע בליבוי
תופעות של דה-לגיטימציה נגדה. אם המאמץ
הנוכחי של ארה"ב להתניע מו"מ בין ישראל
והפלסטינים ייכשל כקודמיו, הצד הפלסטיני
צפוי לחתור להחלפת המודל של "שיחות ישירות
בתיווך אמריקני" במסלול חלופי - מודל של
פתרון כמו-כפוי בחסות רב-לאומית, ובמקרה
קיצון ל"החזיר את המפתחות" ואת האחריות על
הגדמ"ע לידי ישראל ולהעדיף פתרון של מדינה
אחת לשני העמים. התפתחויות אלה עלולות
לערער את המצב הביטחוני עד כדי פריצתה
של אינתיפאדה שלישית. לעומת תרחיש זה,
התקדמות לפתרון קבע ישראלי - פלסטיני
עשויה להיות בעלת פוטנציאל לשינוי מערכתי
במצבה האסטרטגי של ישראל ואף במתן מענה,
ולו חלקי, לאתגרים חדשים שנוולדו על רקע
המרי הערבי.

אופן הטיפול האמריקני הבלתי-אגרסיבי באתגר שמציבה לפנייה צפון-קוריאה מצטרף בעיני מדינות המזהות למקרי המבחן המשליכים באופן שלילי על מעמדה של ארה"ב. עם זאת, פרשנים רבים סבורים כי ארה"ב לא תוכל להתנתק מן האזור משום הפוטנציאל שבו לערער את ביטחון העולם, להצית מלחמה גרעינית, ולגרום למשבר אנרגטי-כלכלי עולמי. פיגוע הטרור בקו הסיום של מרוץ המרתון בבוסטון (15 אפריל, 2013) שימש את טיעונו של המחנה הגורס כי גם אם ארה"ב תיטוש את המזהות, הרי זה לא יטוש את ארה"ב.

סוגיה פתוחה:

נוכח הנטייה האמריקנית להקטין מעורבותה במזהות, וההנחה כי מגמה זו שלילית מבחינתה של ישראל: האם וכיצד יכולה ישראל ל"שכנע" את ארה"ב להמשיך מעורבותה באזור?

התקדמותה של איראן לאחיזה בנשק גרעיני

למרות שהסנקציות פוגעות קשות בכלכלתה, איראן הוסיפה השנה לקדם בהתמדה את יכולתה לפתח נשק גרעיני. דו"ח הסוכנות הבינ"ל לאנרגיה אטומית (21 פברואר, 2013) קבע כי איראן החלה להציב כ-180 סרכוזות (צנטריפוגות) מתקדמות במתקן להעשרת אורניום בנתאנז, ובכך תיגברה משמעותית את יכולתה להאיץ את

איראן חיזקה את יכולתה להאיץ הפקתו של חומר בקיע הנדרש לייצור פצצה גרעינית

ייצורו של חומר בקיע הדרוש לייצור פצצה אטומית. ר' אמ"ן לשעבר עמוס ידלין העריך כי "עד הקיץ האיראנים יעברו בוודאות את הקו האדום שהציב ראש הממשלה בנימין נתניהו בנאומו באו"ם"¹. נתניהו עצמו התבטא (29 אפריל, 2013) כי, "איראן טרם חצתה את הקו האדום שהצבתי באו"ם אבל היא מתקרבת אליו בשיטתיות"². גורמי המודיעין במערב חלוקים בהערכתם אודות הזמן שיידרש לאיראן לייצור פצצה גרעינית מרגע התקבלותה של החלטה פוליטית. הנשיא אובמה הבהיר כי המודיעין האמריקני סבור שתחלוף שנה ואולי אף יותר עד ליצורה של הפצצה הראשונה.³ אין בפערי הערכה הקיימים בתחום כדי לערער על המסקנה האחת: איראן מתקרבת מאוד לאחיזה בפצצה גרעינית, והיא מתקדמת אל היעד בכל מסלולי הפיתוח הדרושים: ייצור חומר בקיע, פיתוח כלי הנשק עצמו והכשרת טילי השיגור, כך שלמן ההחלטה הפוליטית ועד התקיימותה של יכולת הפעלה יעבור זמן קצר ככל שניתן. במקביל מסלימה הרטוריקה בין ישראל ואיראן. נתניהו חוזר ומתחייב כי ישראל לא תקבל איראן גרעינית, והרמטכ"ל הישראלי גנץ כאשר נשאל בראיון (16 אפריל, 2013) אם יש לצה"ל יכולת לתקוף לבדו את המתקנים הגרעיניים באיראן, משיב: "חד-משמעית כן"⁴. הצד האיראני מוסיף לאיים וחאמנאי מבטיח (23 מרס, 2013) כי אם תתקוף ישראל את מתקני הגרעין של ארצו - "הרפובליקה האיסלאמית תמחק את תל אביב וחיפה"⁵. מעניין עם זאת, כי במערכת הבחירות לנשיאות איראן חלק מן המתמודדים ביקורתיים לגבי מדיניות החוץ של אחמדינג'אד ואינם משתמשים ברטוריקה פרועה נגד ישראל.

שיחות הגרעין בין איראן לקבוצת ה-P5+1 (ארה"ב, רוסיה, סין, בריטניה, גרמניה וצרפת), לא הובילו לפריצת דרך עד עתה. גם אם שיחות אלה יתחדשו הרי כלל לא ברור אם יניבו תוצאות (ואם אכן תהיינה תוצאות - לא בהכרח הן תשבענה את רצונה של ישראל). הליכה איראנית על סף היכולת שמאפשרת

“האביב הערבי” והסערה במזה”ת

החודשים האחרונים מלמדים כי “האביב הערבי” אינו מבטיח מעבר מהיר ורגוע למשטרים דמוקרטים המגוננים על זכויות האדם ומודרכים על ידי עקרונות ליברליים. האופטימיות ששררה בקרב רבים בראשית המרי פינתה מקום לדאגה. הולך וגובר הספק אם המרי שהצליח להפיל שליטים מכיסאם יידע גם ליצוק דבק חדש ותכנים ליברליים בחברה עמוסה בעוני, אנאלפביתיות, שבטיות, שסעים חברתיים, אסלאם

קיצוני, דיכוי נשים, ממשל רווי שחיתות, אפליה של מיעוטים, אבטלה, מערכות חינוך ירודות, כלכלה מפגרת ומעמד ביניים מוחלש. מבחינתה של ישראל, התערערו מאוד העוגנים שסיפקו לאורך השנים יציבות אסטרטגית יחסית. ישראל ניצבת מול מזרח תיכון בלתי יציב, בו מתחזקת

הדומיננטיות של האסלאם הפוליטי העויין ביסודו לישראל ולמערב, במרחב פורחים גורמים סלפיים וג'יהאדיסטים קיצוניים, מחריף המתח הסוני-שיעי, מתערערות מסגרות מדינתיות, גובר הקושי להתנהל מול ממשלות מוחלשות שאינן “כתובת” ממשית למתרחש בתוך שטחן הריבוני, ובכל מקרה שליטי האזור חייבים להיות קשובים יותר מבעבר ל”רחוב הערבי” המחזיק עוינות רבה כלפי ישראל. הזעזועים בעולם הערבי ממחישים הקושי לעצב דוקטרינה קוהרנטית אלגנטית אחת שממנה ייגזרו תשובות ברורות לכל דילמה שמתעוררת. יש אף שיטענו כי במצב כה דינאמי ובלתי צפוי העמוס בסתירות פנימיות, תהיה זו טעות ליישם כלל אחד ויחיד נוכח כל סיטואציה שמתעוררת, ויש להתנהל מול כל אתגר בנפרד.

פריצה מהירה ליצור נשק גרעיני לצד מהלכי סרק דיפלומטיים - עלולה להותיר את ירושלים בשנה הקרובה עם הדילמה האם לתקוף צבאית את מתקני הגרעין (הכרעה שעלולה להיות בניגוד לעמדת ארה”ב), או להסתכן ולהמתין למהלך צבאי של ארה”ב. ההחלטה הישראלית תיגזר בעיקר מההתפתחויות בפרויקט הגרעין האיראני, בצירוף הערכת נכוונות ממשל אובמה להפעיל כוח לעצירת הפרויקט (וכמובן עצם יכולתה של ישראל להשיג המטרה לבדה בפעולה צבאית). הניסוי הגרעיני שביצעה צפון-קוריאה והמהלכים המתירסים שנוקטה בעקבותיו, מעמידים במבחן את נחישותה של ארה”ב במאבק נגד תפוצתו של נשק גרעיני. איראן בוחנת את מידת נחוצותה של וושינגטון, ואמנם מזכיר המדינה ג'ון קרי התבטא כי יש “להפגין נחישות כלפי צפון-קוריאה, אחרת איראן תקבל ממנה השראה”⁶. אובמה אמנם הבטיח בראיון לערוץ 2 (14 מארס, 2013): “כאשר אני אומר שכול האופציות הן על השולחן, כול האופציות על השולחן ולארה”ב יש יכולות משמעותיות. המטרה שלנו היא שלאיראן לא יהיה נשק המאיים על ישראל או כזה שיוביל למירוץ חימוש באזור” (ג'רוזלם פוסט, 14 מרס, 2013). אלא שהספקנים גורסים שאין לתלות משמעות אופרטיבית ברטוריקה של הנשיא משום שטרם פעל צבאית נוכח חציית הקו האדום שקבע לאסד - שימוש בנשק כימי. ואכן, סביר שהפרשנות המעשית שיתן אובמה לאזהרתו זו תשפיע על רמת האמינות ששליטי איראן ייחסו למחויבותו ההצהרתית למנוע איראן גרעינית, ולא להסתפק בהכלתה.

סוגיה פתוחה:

האם על ישראל לתקוף לבדה את איראן במקרה שתסיק כי איראן חצתה את הקו האדום?

סכנת התפרקותה של סוריה

מלחמת האזרחים בסוריה שהחריפה בשנה החולפת, גבתה חייהם של לפחות 93,000 איש והפכה למעלה ממיליון אזרחים סורים לפליטים. הקהילה הבינ"ל לא הצליחה לבלום את המשבר. רוסיה וסין מונעות קבלת החלטות מחייבות במועצת הביטחון שמשמעותן הדחתו של אסד. לצד היתרונות האסטרטגיים הגלומים בשחיקת כוחו של הצבא הסורי והפגיעה בציר איראן-דמשק-חיזבאללה, ישראל חוששת מהתפרקות הממשל המרכזי בסוריה והפיכתה למשכנם של גורמי טרור אסלאמיים שיפעלו לעירעור השקט בגבול הגולן. לראשונה מאז מלחמת יוהכ"פ התרחשו בחודשים האחרונים מספר תקריות אש בגולן (הראשונה בהן התרחשה ב-12 בנובמבר, 2012). ישראל הגיבה בירי לעבר מטרות סוריות כדי להבהיר שלא תנצור אש מול התפתחויות כאלה. המתרחש בין ישראל לסוריה החריפה בעקבות הכרזת דמשק כי ישראל תקפה מהאוויר מכון מחקר צבאי ליד דמשק (30 ינואר, 2013). גורמים זרים דיווחו כי בתקיפה זו הושמדו טילי קרקע-אוויר מתקדמים שהיו בדרכם אל חיזבאללה בלבנון. תקיפה ישראלית נוספת התרחשה בשני גלים ב-2 וב-5 במאי 2013 ויעדה טילים ומערכות נשק מתקדמות שהיו בדרכם מאיראן לחיזבאללה. הנשיא אובמה הבהיר (4 מאי, 2013): "אני ממשיך להאמין כי מוצדק שהישראלים מתגוננים מפני העברת נשק מתקדם לאירגוני טרור

**ארה"ב נרתעת -
בינתיים - מסיוע
בנשק למורדים
בסוריה,
מחשש כי יפול
לידי גורמים
איסלאמיים
קיצוניים**

כמו חיזבאללה"⁷. אי-הוודאות לגבי העתיד להתרחש בסוריה לאחר לכתו של אסד והפיצול הקיים בקרב כוחות האופוזיציה מרתיעים בינתיים את ארה"ב מאספקת נשק למורדים. החשש הינו כי הנשק יגיע לידיהם של גורמי איסלאם קיצוניים ובסופו של דבר יופנה כנגד יעדים אמריקניים וישראלים. למרות חששות אלה, ארה"ב הגבירה בעת האחרונה את סיועה הכספי וההומניטארי לחלק מאירגוני המורדים, שלגביהם יש הערכה כי לא יפעלו בהמשך כנגד האינטרס האמריקני. בישראל גובר החשש מזליגה של נשק כימי ונשק אסטרטגי אחר מסוריה לידי חיזבאללה ולידי גורמי טרור ג'יהאדיסטים המוצאים עתה בסוריה כר נוח לפעילותם. ראש חטיבת המחקר באמ"ן, תא"ל איתי ברוך, אישר בנאום פומבי כי המשטר הסורי עשה שימוש בנשק כימי: "למיטב הבנתנו המקצועית המשטר עשה שימוש בחל"כ (חומר לחימה כימי) ממית בשורה של אירועים, כולל האירוע ב-19 במארס" (אירוע בו האשים המשטר הסורי את המורדים בשימוש בנשק כימי) הודעה זו העמידה את ארה"ב בפני דילמה קשה, מאחר שהנשיא אובמה הזהיר פומבית את אסד ששימוש בנשק כימי ישנה את כללי המשחק ויהווה "קו אדום". לאחר יממה של תגובות אמריקניות מהוססות לגבי עצם המידע, אישרה ארה"ב (25 אפריל, 2013) כי אכן צבא סוריה עשה שימוש בנשק כימי מסוג "סארין", גז עצבים קטלני. הנשיא אובמה ניצב עתה בפני לחצים לעמוד במילתו ולפעול צבאית נגד אסד, אלא שעד כתיבת שורות אלה, אובמה נוקט זהירות ומבהיר כי דרושות בדיקות נוספות כדי לאשר סופית את המידע המודיעיני. אובמה גם זהיר בהבהרת אופי התגובה האמריקנית שנגזרת מחציית הקו האדום על ידי אסד ואינו מפרט כיצד "המשחק ישתנה" מבחינתה של וושינגטון. סקר שהתפרסם בסוף אפריל גילה כי 62 אחוז מאזרחי ארה"ב מתנגדים למעורבות צבאית בסוריה ורק 24 אחוז

לפעול במקרה שתזהה מהלכי היערכות לתקיפה כימית נגד יעד ישראלי - כל אלה עלולים כמובן לגרום להידרדרות אלימה. הידרדרות כזו עלולה להתרחש גם בעקבות תגובה סורית ועצם מהלכיה להצטייד בטילי קרקע-אוויר רוסיים מדגם S-300. לא בכדי, נתניהו יצא לפגישת בזק עם הנשיא פוטין כדי לנסות ולבלום את העיסקה (14 מאי, 2013), בשלב זה - ללא תוצאות. במקביל, ה"ניו יורק טיימס" פירסם אזהרתו היזומה של בכיר ישראלי (15 מאי, 2013): "אם אסד יגיב בתקיפתה של ישראל, או שינסה לפגוע בישראל באמצעות גורמי הטרור הקשורים אליו, הוא מסתכן באיבוד משטרו, משום שישראל תגיב"¹⁰.

סוגיות פתוחות:

- כיצד להוסיף ולבלום העברת נשק מתקדם לחיזבאללה מבלי להגרר למערבולת הסורית ומבלי להידרדר להסלמה בגבול או למלחמה כוללת בצפון?
- כיצד למנוע הפעלת נשק כימי נגד מטרות ישראליות ואת נפילתו בידי אירגוני טרור?
- כיצד להיערך להתפרקותה האפשרית של סוריה והפיכתה למדינה כושלת?
- האם וכיצד ליצור ערוצי קשר אל גורמי האופוזיציה הסוריים.

חיזבאללה והסכנה לעירעור היציבות בלבנון

מלחמת האזרחים בסוריה מערערת את היציבות בלבנון. כ-400,000 פליטים סורים שברחו ללבנון יוצרים בעיה הומניטארית משמעותית. ראש הממשלה נג'יב מיקאטי התפטר (23 מארס, 2013) עקב חילוקי דעות

תומכים.⁸ פרשנים שונים מעריכים כי נוכח הירתעותו של אובמה משיגור חיילים אמריקנים למלחמה נוספת במזה"ת, תגובתו עשויה להצטמצם לאישור העברת כלי לחימה לקבוצות מסויימות מקרב מחנה המורדים, הכרזה על אזור מוגבל בו תיאסר פעילות אווירית סורית וכד'. גורמי מודיעין שונים שמיהרו בחודשי המרד הראשונים לבשר על נפילתו הקרובה של אסד, זהירים עתה בקביעות גורפות כאלה. בראשית מאי 2013 אף נרשמים הישגים לצבאו של אסד והוא נהנה מתמיכה צבאית פעילה של איראן וחזבאללה, וממטריה מדינית-דיפלומטית ואספקת נשק מתקדם האמור להרתיע מעורבות צבאית חיצונית - מצד רוסיה. גם סין אינה נלהבת מהפעלת כוח צבאי נגד משטרו. אין גם להתעלם מהתמיכה הפנימית לה זוכה אסד בתוך סוריה עצמה: המיעוט העלאווי המהווה כ-12 אחוז מתוך 22 מיליון אזרחי סוריה, ואשר שולט במדינה מאז 1970, חושש לעצם קיומו באם השלטון יעבור לידי הרוב הסוני (כ-70 אחוז מאזרחי סוריה). המיעוט הנוצרי בסוריה (כ-10 אחוז) מעדיף בד"כ את שלטונו של אסד או יושב על הגדר (למחנה התומך מצטרפים גם אנשי עסקים סונים חילונים החוששים שהפלתו תמוטט את המשק הסורי). תוכניתם המשותפת של ג'ון קרי ועמיתו הרוסי לברוב (שפורסמה ב-7 מאי, 2013) לכנס ועידה בין"ל לפתרון המשבר בסוריה מעוררת בשלב זה תקוות מוגבלות בלבד, אך עצם ההמתנה לכינוס הוועידה עשויה להצטרף לנימוקיו של אובמה נגד מהלך צבאי מיידי נגד אסד.

ראש הממשלה נתניהו התבטא (29 אפריל 2013), כי "סוריה מתבקעת, ניצבים בה כוחות חדשים והם מציבים שתי סכנות אפשריות - תקיפה מקו רמת הגולן ונפילת כלי נשק קטלניים בידי חיזבאללה וארגוני הטרור"⁹. ישראל מתמרנת אפוא על קו עדין: היא נחושה להגיב על כל ירי לעבר שטחה, לבלום בכוח העברת נשק מתקדם לחיזבאללה וכמובן

חקירתה העלתה שחיזבאללה אחראי לפיגוע בבורגס בו נהרגו חמישה ישראלים ואזרח בולגרי אחד (יולי, 2012). בעקבות זאת נדרש האיחוד האירופי (נגד רצונו ובלחץ ארה"ב וישראל) מחדש לשאלה - האם להגדיר את חזבאללה כארגון טרור.

נוכח התמקדותו בניסיון לסייע למשטר אסד ולהצילו, חזבאללה נרתע מלפתוח חזית עם ישראל ועד עתה לא הגיב על התקיפות הישראליות על שיירות נשק שיועדו לו מסוריה ועל מאגרי טילים מתקדמים שהגיעו מאיראן ואוחסנו ליד דמשק. עם זאת, ולמרות התמקדותם בחזית הסורית, אין להניח כי חיזבאללה ופטרונו האיראני יבליגו גם בהמשך. המשך מאמצי חיזבאללה להצטייד בנשק מאיראן ולשים יד על מאגרי נשק אסטרטגי בסוריה מחד, ונחישותה של ישראל לסכל זאת עלולים להביא להסלמה, לפיגועי נקמה בחו"ל נגד מטרות ישראליות ויהודיות, ולהידרדרות למלחמה.

סוגיה פתוחה:

כיצד להוסיף ולסכל את הצטיידות חזבאללה בנשק איכותי מבלי להידרדר למלחמה?

מצרים

מאז הכתרתו של מורסי כנשיא (30 יוני, 2012), האחים המוסלמים פועלים באגרסיביות להביא לביטוי את כוחם הפוליטי בכל מערכות הממשל במצרים. מורסי הדיח את ראשי הצבא ומערכות המודיעין (12 אוגוסט, 2012), והעניק לעצמו סמכויות המשחררות אותו מפיקוחה של הרשות השופטת (22 נובמבר, 2012) - עד לכינון החוקה החדשה (המשקפת תפיסת עולם איסלאמיסטית). מהלכיו של מורסי, יחד עם המצב הכלכלי הנואש של מצרים, הביאו להפגנות

קשים עם חברי ממשלתו בעניין חוק הבחירות וסיום תפקידו של מפקד הביטחון הלאומי הפנימי בלבנון. הנשיא סולימאן הטיל (7 אפריל, 2013) את מלאכת הרכבת הממשלה החדשה על חבר הפרלמנט הוותיק תמאם סלאם, אשר יצטרך להשיג קונסנסוס סביב חוק הבחירות מעורר המחלוקת (הבחירות לפרלמנט נועדו להתקיים ביולי 2013). יהיה עליו להתמודד במקביל מול האיומים הכלכליים והביטחוניים המחרפים נוכח הקרבות בסוריה ומול השסעים האתניים המתעוררים נוכח תמיכתו הפעילה של חיזבאללה באסד. תמיכת האירגון באסד מערערת את מעמדו בעולם הערבי בכלל ובלבנון בפרט. לוחמי חיזבאללה פועלים לצידם של כוחות אסד בסוריה. עשרות מהם שנהרגו מובאים לקבורה בלבנון. מציאות זו מפריכה את טענתו של האירגון כי יכולתו הצבאית נועדה להגן על לבנון מפני ישראל. התייצבותו לצד אסד השנוא מצטיירת כהצטרפות לחזית שיעית כנגד הסונים ושומטת

את הקרקע מתחת לדימוי אותו טיפח נסראללה במשך שנים, לפיו אירגונו פועל למען האינטרס של כל אזרחי לבנון. כבר עתה מתעוררים בלבנון מתחים אלימים בין תומכי אסד ומתנגדיו בעיר טריפולי, ונשמעת ביקורת פומבית חסרת תקדים על חזבאללה מצד גורמים סוניים. קריסה סופית של משטר אסד תותיר את חיזבאללה בבידוד אסטרטגי, ללא בעל ברית סורי ותוך פגיעה קשה בחולייה המקשרת עם איראן. מאמצי האירגון לזכות בלגיטימציה בינ"ל נפגעו גם על רקע פרסום עדויות על מעורבותו בטרור בינ"ל, זאת בעקבות הודעת בולגריה (5 פברואר, 2013) כי

**תמיכת
חזבאללה
באסד מערערת
את מעמדו
בעולם הערבי,
בפרט בלבנון**

ענק אלימות ולהתגבשות משמעותית יותר של האופוזיציה. מורסי דבק במאפייניו הקרים ממילא של הסכם השלום עם ישראל, אם כי הוא מעוניין ברגיעה לאורך גבול מצרים-ישראל-עזה, ולכן סייע ביעילות להשגת הפסקת אש מול החמאס בעקבות מבצע "עמוד ענן", והוא מוסיף ללחוץ על חמאס לקיימה ופועל לבלימת גורמי הטרור בסיני.

אחרי הפיגוע באזור כרם-שלום, שבו הרגו קיצונים איסלאמים 16 שוטרים מצרים (5 אוגוסט, 2012) התעוררה מתיחות בין קהיר לחמאס (על רקע חשדות מצריים שחמאס היה מודע לתכנון הפיגוע), וקהיר הכריזה על מבצע נרחב לחיסול תשתיות הטרור בסיני. למרות מאמצי המצרים, גורמי טרור קיצוניים שיזמו בשנה האחרונה מספר פיגועים נגד מטרות בישראל (בכללן - אילת), מוסיפים למצוא מסתור בסיני. זרם הברחות האמל"ח דרך חצי-האי לעזה נמשך אף כי פחת תחת הלחץ המצרי הגובר. ניכר כי התלות הכלכלית והצבאית של מצרים בסיוע האמריקני מחזקים את האינטרס המצרי בתיאום ביטחוני עם ישראל, אשר ימנע הידרדרות ויסקן את הסכם השלום עם ישראל ואת יחסי קהיר עם וושינגטון.

האחים המוסלמים עומדים למבחן בפעם הראשונה בתולדותיהם כממשלה ולא כאופוזיציה. המבחן קשה מנשוא, נוכח המצב הכלכלי הנואש. רזרבות מטבע החוץ שעמדו על 40 מיליארד דולר בשלהי כהונת מובארק, עמדו בחודש פברואר 2013 על 13.5 מיליארד דולר ובכוחן לממן כ-3 חודשי יבוא בלבד של מוצרי היסוד להם משוועת הכלכלה המצרית (מצרים נאלצת לייבא 40 אחוז מן המזון ו-70 אחוז מן האנרגיה הדרושים לה). כבר עתה ניכרים חוסרים בחומרי גלם המשמשים את התעשייה המצרית. ערכו של המטבע המצרי בירידה; התיירות, שמהווה 12 אחוז מכלכלת מצרים ומקור חשוב למטבע זה, משותקת עקב חששות התיירים הפוטנציאליים מאי-היציבות הביטחונית ומן הרוח הקלריקאלית שמשרה

שלטון האחים המוסלמים. המשקיעים הזרים נרתעים מלסכן כספם והמשקיעים המקומיים מעדיפים להעביר הונם אל מחוץ למצרים. קרן המטבע דורשת רפורמות תמורת הלוואות שיעניקו מרחב נשימה לכלכלה ויאפשרו לקבל אשראים נוספים (מחירו של כל דולר שלוה הממשלה המצרית יקר יחסית, בשל האמון הנמוך בכושר ההחזר של מצרים). הנשיא מורסי חושש כי קיצוץ בסובסידיות כדרישת קרן המטבע (25 אחוז מהתקציב המצרי) יחזיר את ההמונים הזועמים אל הרחובות. סיוע חרום של קטאר (8 מיליארד דולר)

העניק למורסי מרחב נשימה לעכב ההכרעות הקשות, אך לא להימלט מהן. שיעור האבטלה הרשמי לגבי שנת 2012 עומד על 12.7 אחוז (42.7 אחוז בקרב שכבת הגיל 20-24) שמשמעותו: 3.4 מיליון מובטלים. רישומם של נתונים אלה מחריף עקב היעדר מערכות סוציאליות תומכות וחסכוניות של ממש בקרב ציבור המובטלים. ממשלת האחים המוסלמים טרם

נשיא מצרים מורסי רוצה בהמשך "השלום הקר", אך מעוניין ברגיעה לאורך גבול מצרים- ישראל-עזה

הוכיחה יכולות מקצועיות להתמודד נוכח האתגר, מה גם שהמשרב הפוליטי מקשה על גיוס האופוזיציה הפרלמנטרית לתמוך ברפורמות הכלכליות הנדרשות. השנתיים האחרונות הגבירו את תסכולם של רבים מאזרחי מצריים. הכלכלה ממשיכה להידרדר ובזירה הפוליטית שורר אי-שקט בשל הסכסוכים בין הגוש האיסלאמי לבין האופוזיציה (מתגלעת גם יריבות בין האחים המוסלמים לבין המחנה הסלפי). המפגינים זועמים במיוחד על המשך מדיניות היד הקשה בה נוקטים שירותי הביטחון, והם טוענים שכמעט דבר לא השתנה מאז הדחת מובארק. רבים מאשימים את

בהיבטים מסוימים בעקבות חילופי השלטון בקהיר ... התוצאות של 'עמוד ענן' - גם מבחינת השקט בדרום וגם מבחינת שיתוף הפעולה עם המצרים - מפתיעות אותי לטובה".¹¹ עם זאת, למרות עניינה של מצרים לשמור על יחסיה עם המערב ועל תיאום ביטחוני עם ישראל, אין להקל ראש בעוינותו האידיאולוגית הבסיסית של שלטון האחים המוסלמים במצרים כלפי ישראל והימנעותו העקבית ממגע מדיני בין ההנהגות. על רקע זה יש להביא בחשבון כי בנסיבות מסוימות, כמו התפרצות משבר ביחסי ישראל-פלסטינים (האחים המוסלמים קרובים אידאולוגית לחמאס ולא לפתח), הסלמה בין ישראל לעזה או בגבול ישראל-סיני - תחריף מצרים את יחסיה עם ישראל, תצר את חופש הפעולה של ישראל לפעול לסיכול טרור מסיני ועזה ואולי אף תבקש לפתוח לתיקונים את הנספח הצבאי להסכם השלום עם ישראל.

סוגיות פתוחות:

- כיצד להוסיף ולשמור על הסכם השלום עם מצרים?
- כיצד לחזק את שיתוף הפעולה הביטחוני לצורך בלימת איומי הטרור מסיני?
- כיצד להוסיף ולהיעזר במצרים לצורך שמירת הפסקת האש מול חמאס בעזה?
- כיצד לרתום את מצרים באופן מועיל לתהליך השלום?

האיום על יציבותה של ירדן

ה"אביב הערבי" הצית אמנם הפגנות בירדן, אך לא בהיקף שנראה במדינות ערביות אחרות. המחאה התמקדה בנושאים של שחיתות, קריאה לרפורמה פוליטית, וביטויי זעם נוכח המצב הכלכלי המחמיר

מורסי ואת האחים המוסלמים בניסיון להשליט על המדינה שלטון יחיד, תוך התעלמות מדרישותיהם של הארגונים החילוניים שהיו עמוד השדרה של ההתקוממות נגד מובארק. בהפגנות שהתקיימו ביום השנה השני למהפכה (25 ינואר, 2013) נמנו עשרות הרוגים ומורסי נאלץ להכריז על מצב חירום בערים סואץ, פורט סעיד ואסמעיליה.

התפקיד שצבא מצרים ממלא במארג הפוליטי הנוכחי, והתפקיד שהוא עשוי למלא במקרה של משבר פוליטי חריף, יוצרים דילמה מורכבת מבחינתן של ישראל וארה"ב כאחד. דומה ששתי המדינות מעדיפות להוסיף ולטפח את הקשר עם הגורם בעל האוריינטציה המערבית, שבכוחו להבטיח את הסכם השלום עם ישראל ואולי במקרה של משבר - לקחת לידי את השלטון. העדפה זו עומדת ברקע משלוחי נשק מתקדם שארה"ב מוסיפה לצייד בו את צבא מצרים, וברקע להימנעותה של ישראל מפעילות שמטרתה לבלום

צבא מצרים הוא הגורם העיקרי בעל אוריינטציה מערבית, ולכן ישראל אינה מנסה לבלום אספקת נשק אמריקני למצרים

זאת.

מבחינתה של ישראל יש חשיבות לכך שהשלום הישראלי-מצרי שרד את שנת שלטונם הראשונה של האחים המוסלמים. מצרים אירחה את מושב הפסגה האיסלאמית (פברואר, 2013) בו אושרה מחדש התמיכה ביוזמת השלום הערבית וב"מפת הדרכים", ושר החוץ המצרי השתתף במשלחת הליגה הערבית שהכריזה בווישינגטון (29 אפריל, 2013) על תמיכה בהסכם ישראל-פלסטיני הכולל חילופי שטחים ("בהיקף קטן"). הרמטכ"ל, רב-אלוף בני גנץ, אף קבע כי "התיאום הביטחוני בין ישראל למצרים השתפר

ושיעור האבטלה הגואה (30 אחוז). קטיעת אספקתו של הגז המצרי הזול יחסית יצרה גרעון משמעותי בתקציבה של ירדן (ירדן מייבאת 97% מהדלק הדרוש לה, בעלות של כרבע מהתמ"ג). המלך נאלץ לצמצם סובסידיות כתוצאה מן התנאים שהציבה קרן המטבע הבינ"ל לאישור בקשות האשראי שהגישה ירדן, וגרם להאמרה של מחירי הדלק שקוממה רבים. האופוזיציה בירדן נמנעה בעבר מלבקר את המלך עצמו. היותו נצר למשפחת הנביא מוחמד מהווה מקור לגיטימציה לא מבוטל. אך מאז פרוץ "האביב הערבי", טאבו זה התערער והמלך ומשפחתו מותקפים פומבית (בדגש על רעיית המלך, המוצגת כבזבזנית ומנותקת).

הבחירות לפרלמנט שהתקיימו בינואר 2013 לא שיקפו רפורמה פוליטית משמעותית, ובשלב זה המלך שימר את כוחו הדומיננטי. האופוזיציה הדורשת רפורמות שישחקו בכוחו של המלך ויובילו את ירדן למשטר של מונרכיה פרלמנטרית אינה מצטמצמת לאחים המוסלמים. גם בבסיס התמיכה המסורתית של הממלכה - השבטים הבדואים (שרואים במלך בלם לעליית כוחם של הפלסטינים) ניכרת תסיסה ואי נחת. מלחמת האזרחים בסוריה החריפה את המצב הפנימי בירדן וגרמה לפגיעה נוספת בכלכלה (כ-60% מסחר החוץ של ירדן התבצעו דרך סוריה) וללחץ שיוצרים למעלה מ-400,000 פליטים סורים שמצאו מקלט אצל השכנה מדרום. זאת ועוד, לא מעט גורמים ג'יהאדיסטים עברו מירדן לסוריה להילחם באסד, והם מעוררים דאגה מהשפעתם מערערת היציבות לכשיחזרו לירדן. בחודשים האחרונים הגבירה ירדן את תמיכתה במתנגדי אסד ואת התיאום שלה בנושא זה עם ארה"ב ומדינות ערב הסוניות, עד כדי כך שאסד עצמו איים מפורשות על ירדן (17 אפריל, 2013): "אנו מצפים כי שכנינו הירדנים יבינו ש.. האש לא תעצור בגבולנו. כל העולם יודע כי ירדן חשופה (למשבר) כמו סוריה"¹².

סכנת קריסתה של ירדן מעוררת חששות כבדים במערב וכמובן בישראל. חשיבותה של הממלכה מקבלת ביטוי בפירסומים אודות יועצים צבאיים אמריקנים המצויים בירדן כדי לסייע בהיערכות לקראת אפשרות נפילתו של אסד והצורך להבטיח את מאגרי הנשק הכימי שבסוריה. ירדן יציבה מעניקה לישראל עומק אסטרטגי משמעותי. כוחות הביטחון של הממלכה מפגינים מקצועיות ובולמים בעילות ניסיונות של גורמי טרור לנצל את שטח ירדן כבסיס לפגיעה במטרות ישראליות. ישראל עושה מאמצים לתמוך

בשכנה ממזרח הן ביטחונית והן כלכלית. מתקיימים מגעים מתקדמים לאספקת גז ישראלי לירדן. העיתונאי ג'פרי גולדברג, שערך ראיון נרחב עם המלך (19 מארס, 2013), מתאר שיתוף פעולה מודיעיני נמרץ בין ירושלים ועמאן הכולל על פי מקורות שונים טיסות של מזל"טים ישראלים לאורך גבול ירדן עם סוריה. המלך הירדני אישר כי נתניהו תורם ליציבות הממלכה,

כי יחסיו עימו "מאוד חזקים", וכי שיחותיהם "באמת מאוד השתפרו". המלך הדגיש בראיון כי ביטול הסכם השלום עם ישראל הוא "קו אדום" מבחינתו, וכי לא יאפשר לממשלה עתידית בירדן לבצע זאת, "איני רוצה ממשלה שתגיד: אנו מבטלים את חוזה השלום עם ישראל"¹³.

סוגיה פתוחה:

כיצד להוסיף ולתמוך בשרידות המשטר ההאשמי ובשימור יציבותה הביטחונית והכלכלית של ירדן?

האם תם המשבר עם טורקיה?

המשבר החריף בין ישראל וטורקיה אשר פרץ על רקע אירועי המשט הטורקי לעזה ב-2010 קיבל תפנית משמעותית כאשר נתניהו התנצל בפני רה"מ טורקיה בשיחת טלפון שנוהלה לצידו של הנשיא אובמה, זמן קצר טרם המראתו של האחרון חזרה לארה"ב (22 מארס, 2013). נתניהו הביע נכונות עקרונית למתן פיצויים למשפחות ההרוגים ב"מאוו מרמרה" (המו"מ על גובה הפיצויים נפתח באפריל), והבהיר במענה לדרישה הטורקית הנוספת - "להסיר את המצור מעל עזה" - כי מיושמות כבר הקלות במעבר אנשים וסחורות אל רצועת עזה. ארה"ב דחפה להשגת הפיוס בין שתי בעלות ברית שלה, המהוות מבחינתה עוגן של יציבות בליבו של אזור סוער ובלתי צפוי. מלחמת האזרחים בסוריה העמיקה את העניין של ירושלים ואנקרה להשיג הרגעה במשבר שביניהן וליצור תשתית לשיתוף פעולה, שעשוי להידרש נוכח השלכות המשך הידרדרות המצב בסוריה השכנה (המתיחות בין אנקרה לדמשק הגיעה לשיאה בעקבות טענת הטורקים שסוריה אחראית לפיגוע הטרור בעיירת הגבול ריהאנלי, בו נהרגו כ-50 אזרחים טורקים ב-12 מאי, 2013). מרבית הפרשנים אינם צופים חזרה לעומק היחסים האסטרטגיים שאפיינו בעבר את יחסי שתי המדינות. רה"מ ארדואן, שגילה עד כמה העוינות הבוטה שלו כלפי ישראל קונה לו אהדה בעולם הערבי, הצהיר כחודש לפני התנצלותו של נתניהו, כי הציונות היא פשע נגד האנושות: "כמו

**מלחמת
האזרחים
בסוריה חיזקה
את רצונן של
טורקיה וישראל
להרגיע את
המשבר ביניהן
וליצור תשתית
לשיתוף פעולה**

הציונות, האנטישמיות והפאשיזם אין מנוס מלהגדיר את האיטלאמופוביה כפשע נגד האנושות"¹⁴. בלחצה של ארה"ב שהסתייגה פומבית מדבריו של ארדואן, תיקן האחרון במשהו את דבריו בראיון לעיתון הדני "פוליטיקן", והצהיר כי "דבריו לא הובנו נכון".

ארדואן ביצע מהלך דרמטי והשיג הסכם הפסקת אש עם המנהיג הכלוא של המחתרת הכורדית עבדוללה אוצ'לאן (21 מרס, 2013). על פי ההסכם, הלווחמים הכורדים מארגון ה-PKK אמורים לסגת משטח טורקיה, והאוכלוסייה הכורדית בטורקיה (18 מיליון איש) תזכה בזכויות פוליטיות ותרבותיות. אם ההסכם אכן יתבצע, יושם קץ למאבק הדמים שפרץ ב-1984 ושתבע עד כה כ-40,000 הרוגים. במקביל למהלך זה, טורקיה מחזקת קשריה עם האזור הכורדי של צפון עיראק. אזור זה נהנה מיציבות ופריחה כלכלית (11 אחוז צמיחה בשנה). צינור נפט חדש המוביל לטורקיה יאפשר להגדיל ייצוא הנפט למיליון חביות ביום וצפוי לחזק עוד יותר את האינטרס ההדדי בין אנקרה ואירביל. התפתחויות אלה מבטאות את המהפך המתחולל בגורלו של העם הכורדי, המונה כ-38 מיליון איש ואשר מפוצל בין עיראק (5 מיליון), טורקיה (18 מיליון), איראן (6 מיליון) וסוריה (2.5 מיליון). העם, שהיה קורבן לקיפוח מתמשך, הותקף בנשק כימי על ידי צדאם חוסיין והקיז דמו במלחמת גרילה מול הצבא הטורקי, נהנה עתה מאוטונומיה גוברת (הלחץ על כוחותיו של אסד מאפשר ל-2.5 מיליון הכורדים החיים בצפון סוריה לנהל חייהם כיחידה כמו-עצמאית). נותרת שאלה פתוחה - האם הכורדים יסתפקו בכל אלה או יחתרו לאיחוד לאומי במדינה עצמאית לחלוטין. הכורדים מתונים מבחינה דתית ופרו-מערביים בגישתם. התחזקותם מציבה לישראל אתגר והזדמנות גם יחד, על רקע היסטוריה ארוכה של קשר עם המיעוט הכורדי. מדיניותה של ישראל מול הכורדים עלולה, כמובן, להוות מקור מתח ביחסים המתחדשים עם טורקיה, כך גם שדות הגז בים

הסיכסוך הישראלי-פלסטיני

על רקע השיתוק בתהליך המדיני, התסכול נוכח התחזקותו של החמאס ברחוב הפלסטיני והשפל הכלכלי החמור ברש"פ, אבו מאזן מימש תוכניתו לפנות לעצרת הכללית של האו"ם כדי להעניק לפלסטין מעמד של "מדינה משקיפה שאינה חברה" (29 נובמבר, 2012). הפלסטינים זכו ברוב מוחץ: 138 תמכו, 9 התנגדו ו-41 נמנעו. אבו מאזן נקט מהלך זה למרות אזהרותיה של ישראל והפצרותיו האישיות

של הנשיא אובמה. ירושלים חוששת כי במעמד החדש, הפלסטינים יוכלו עתה להגיש תביעות נגד ישראל ואזרחיה בבית הדין הבינ"ל. ישראל הגיבה בהכרזה על תוכניות בנייה נוספות בשטחי יו"ש כולל קידום תכנון באזור E-1 (צעד שעל פי טענת הפלסטינים ימנע רצף טריטוריאלי בין צפון הגדה המערבית לדרומה), ובעצירת העברת כספי המיסים העקיפים שהיא

גובה עבור הפלסטינים. גם ארה"ב עצרה תמיכתה הכספית (מדינות ערב לא מזדרזות אף הן להעביר הסכומים עליהם התחייבו פומבית). עצירת הזרמת הכספים האיזה את ההידרדרות הכלכלית בשטחי הרש"פ. רקע זה, יחד עם היעדר אופק לפריצת דרך מדינית, חולשה גוברת של הרש"פ וכמובן אירועי "האביב הערבי", גרמו להחרפת המחאה והתקריות האלימות באיו"ש, כולל הפגנות שפרצו סביב שביתות רעב של אסירים פלסטינים. כך למשל, על פי נתוני שירות הביטחון הכללי¹⁵ חלה בחודש פברואר 2013 (בהשוואה לחודש שקדם לו) עלייה של 70% בפיגועי

התיכון ומורת רוחה של אנקרה מן ההסכמים שעשתה קפריסין מול ישראל, מצרים ולבנון, ושלטענת טורקיה פוגעים בזכויות צפון קפריסין הטורקית. רקע זה מהווה מרכיב חשוב ביסוד הדילמה הישראלית, אם לשווק את הגז לאירופה דרך הצנרת הקיימת של טורקיה.

בכל תקופת המשבר הקשה בין המדינות, הסחר ההדדי דווקא עלה (למרות שהיקף התיירות מישראל ירד מכ-500,000 לשנה, לכ-50,000). עוד טרם להתנצלותו של נתניהו, ישראל התירה לסחורות שמקורן בטורקיה לנוע במשאיות מטען מטורקיה ומירדן בציר שבין נמל חיפה וגבול ירדן, ומשם לשווקי המפרץ. פתרון זה התבקש נוכח הפיכת המעבר המסורתי של היצוא הטורקי למפרץ (דרך שטח סוריה) למסוכן ובלתי אמין, נוכח מלחמת האזרחים שם. פוטנציאל מעבר הסחורות הטורקיות מוערך בכ-500 משאיות בשבוע. הסחר בין ישראל וטורקיה ופוטנציאל הרחבתו, מהווה איפוא נקודת אור ומנוף משמעותי במאמץ לשיקום היחסים בין המדינות. עם זאת, אין להתעלם מכך שטורקיה תומכת בעקביות בגורמים אסלאמיים, כולל חמאס (ארדואן עומד לבקר בקרוב בעזה), שהיא ביקורתית מאוד כלפי ישראל בהקשר הפלסטיני (לאחרונה שידרגה את מעמד הקונסול שלה בירושלים לדרג שגריר ב"מדינת פלסטין"), ואף שאינה רוצה באיראן גרעינית - מתנגדת לתקיפה ישראלית באיראן. כך שלמרות מפגש אינטרסים בנוגע לסוריה, יש לא מעט הבדלי אוריינטציה ומדיניות העלולים להטיל צל על הפיוס ועל היחסים בין אנקרה וירושלים.

סוגיה פתוחה:

כיצד להוסיף ולאושש את היחסים עם טורקיה בעקבות התנצלות נתניהו?

הטרור נגד ישראלים בגדה וברצועת עזה. אווירת הספקנות לגבי אפשרות חידוש מוצלח של המו"מ המדיני נסדקה משהו לנוכח מספר התפתחויות: בחירתו מחדש של אובמה, מינויו של ג'ון קרי למזכיר המדינה (והעדיפות שהוא נותן לקידום הסדר ישראלי-פלסטיני), תוצאות הבחירות בישראל (שסימנו אפשרות להקמת ממשלה יותר מרכזית מקודמתה), וההודעה כי הנשיא אובמה יבקר בישראל וברמאללה. אלא שנותרה פתוחה השאלה עד כמה הנשיא יהיה מוכן להשקיע עצמו בקידום מעשי של התהליך המדיני. דבריו של אובמה במסיבת עיתונאים שקיים ברמאללה (21 מרס, 2013) חשפו את גישתו לגבי שתי שאלות יסוד הכרוכות באופן ההתקדמות המועדף עליו. לשאלה אם יש להעדיף צעדים בוני אמון או לעסוק בסוגיות הליבה של הסכם הקבע, אובמה שלל צעדים אינקרמנטליים "המסייעים לדחות ולהסיט הטיפול בסוגיות היותר מרכזיות". מבחינתו, זו אינה הגישה הנכונה והוא מטיל ספק אם תיבנה אמון: "אם יש לך מצב שבו נראה שצעדים אינקרמנטליים מחליפים את החזון הרחב יותר, בניגוד לצעדים אינקרמנטליים שנועדו להשיג את החזון הרחב יותר, אז אני סבור שנשיג עוד 4 שנים, עוד 10 שנים, עוד 20 שנה של קונפליקט ומתיחות". אובמה מצדד איפוא בהליכה להסכם קבע ולא באלטרנטיבות של "ניהול הסיכסוך", צעדי ביניים או מהלכים חד-צדדיים. הוא אף מבהיר כיצד יש לנהל את המו"מ על הסכם הקבע: "הסוגיה המרכזית כרגע היא איך אנו משיגים ריבונות לעם הפלסטיני, ואיך אנו מבטיחים ביטחון לעם הישראלי.

מזכיר המדינה קרי: חלון ההזדמנויות לפתרון שתי המדינות עלול להיסגר במהלך השנתיים הקרובות

זו המהות של המו"מ. אין זה אומר שההתנחלויות לא חשובות. זה אומר שאם נפתור את שתי הבעיות הללו אזי בעיית ההתנחלויות גם היא תיפתר". אובמה מתווה את הגישה המוכרת של התמקדות תחילה בשאלת הגבולות (בשפתו - הריבונות) ובשאלת הביטחון. גישה זו מעוררת אי נחת בצד הישראלי, בין היתר משום שמשמעותה שישראל תתבקש להיפרד מן הקלף המרכזי שבידיה כבר בשלב הפתיחה, ולהיות ללא כוח מיקוח משמעותי כאשר יעלו לדיון שאר הנושאים ובייחוד גורל הפליטים וירושלים.

אובמה הבהיר בסיום ביקורו כי מזכיר המדינה קרי יפעל מטעמו לבחון עם הצדדים את אפשרות חידושו של המו"מ המדיני. ואכן קרי נועד עם נתניהו ואבו מאזן ואף הודיע (9 אפריל, 2013) כי סיכם על קידום שורת פרויקטים כלכליים בגדה המערבית, במטרה לסייע לכלכלה הפלסטינית, אך הבהיר שאין מדובר בתחליף למשא ומתן המדיני, אלא ביצירת אווירה טובה שתסייע לשיחות. בשונו לארה"ב קרי הופיע בפני ועדת החוץ של בית הנבחרים (17 אפריל, 2013) והזהיר כי חלון ההזדמנויות להשגת פתרון שתי המדינות עלול להיסגר בשנתיים הקרובות, ולכן נדרשת מעורבות ישירה של ארה"ב. קרי אף בוחן כיצד לשלב מדינות ערביות נוספות בתהליך על בסיס תוכנית השלום הערבית מ-2002. בהקשר זה ראוי להזכיר כי למרות קולות שגברו בעולם הערבי למשוך את יוזמת השלום הערבית מן השולחן, פיסגת מדינות האסלאם במושב האחרון בקהיר (7-6 פברואר, 2013) חזרה ואישרה תמיכתה ביוזמה זו ובמפת הדרכים. גם הליגה הערבית עצמה במושב האחרון (26 מרס, 2013) אישרה התמיכה ביוזמה ואף החליטה על שיגור משלחת מטעמה לווינגטון כדי להציג רעיונות לחידוש התהליך המדיני. ואמנם המשלחת הופיעה יחד עם מזכיר המדינה קרי במסיבת עיתונאים (29 אפריל, 2013) בה הצהיר ראש המשלחת קטאר, שייח' חמד בן ג'אסם אל-ת'אני בשם המשלחת כי השלום

עם ישראל הינו "בחירה אסטרטגית" עבור מדינות ערב, וכי הליגה תומכת במדיניות השלום של אבו מאזן והיא מחוייבת לסייע כלכלית לרש"פ. לעקרון היסוד עליו יתבסס ההסכם הוסיף רה"מ קטאר מרכיב נוסף - חילופי שטחים - שלא מוזכר ביוזמת השלום הערבית המקורית מ-2002: "משלחת הליגה הערבית מאשרת שההסכם יתבסס על פתרון שתי המדינות על בסיס קווי 4 ביוני 1967, עם אפשרות להסכמה הודדית על חילופי שטחים שווים בהיקף קטן".

התגובה של לשכת ראש הממשלה היתה מסוייגת (בניגוד לתגובתה החיובית של השרה האחרית למו"מ, ציפי לבני). עם זאת נתניהו התבטא (1 במאי, 2013) בסמיכות להודעת הליגה הערבית כי יש להגיע להסדר עם הפלסטינים ש"שימנע מישראל להפוך למדינה דו-לאומית, אבל יתן יציבות וביטחון".

מזכיר המדינה קרי ביקש מהצדדים פסק זמן שיאפשר לו לנסות ולגבש מסמך עקרונות שיהווה בסיס לחידוש השיחות. הפלסטינים מתעקשים שישראל תקבל את עקרון קווי 67 כבסיס לחידוש המו"מ ושתציג על מפה את תוואי הגבול המשקף עמדתה, אך הצד הישראלי עומד על כך שהמו"מ צריך להיפתח "ללא תנאים מוקדמים". ברש"פ נערכים לאפשרות שמאמציו של המזכיר קרי יוכרזו ככישלון נוסף (על פי חישוביהם פסק הזמן שהתחייבו לו יסתיים ב-7 ביוני, 2013), ומושקעת מחשבה כיצד לנצח בקרב התעמולתי בו כל צד ינסה להטיל על האחר את האשמה בהכשלת חידושו של המו"מ לשלום. בהקשר זה, הפלסטינים מאיימים להחליף את היעד ואת המתודה של תהליך אוסלו: המו"מ הישיר יוחלף בתכתיב בינ"ל שייכפה על ישראל, וחזון שתי המדינות יוחלף בתביעה לשוויון זכויות במדינה אחת. בנוסף, הפלסטינים מהרהרים על צעד הפגנתי בו "יחזירו את המפתחות" לידי נתניהו ויעבירו אליו "ככוח הכובש" את האחריות לגורלם של הפלסטינים.

הקיפאון המדיני עומד ברקע לחתימתם של 19 בכירים אירופים שאחזו בתפקידים מובילים

בתחום מדיניות החוץ (אפריל, 2013) על מכתב המופנה לממונה על מדיניות החוץ של האיחוד, קטרין אשטון, ובו הם טוענים כי אין עוד בכוחו של תהליך אוסלו להציע דבר, וכי ההמתנה האירופית לתוצאות של תהליך עקר בהובלת ארה"ב מעניקה בעצם תמיכה להמשך השתרשותו של הכיבוש הישראלי.

התפטרותו של ראש הממשלה הפלסטיני סלאם פיאד (13.04.2013) לאחר חודשים ארוכים של מתיחות בינו לבין אבו מאזן וצמרת הפתח עלולה להקשות על

נסיונות חילוץ של הרשות הפלסטינית מן המשבר הכלכלי בו היא נתונה. פיאד נתפס במערב ובישראל כבן שיח אמין ומקצועי, שהשקיע עצמו בבניית הכלכלה ומערכות הממשל הפלסטינים. בהיעדרו גוברים החששות לקריסה כלכלית ושחיתות ממשלית. במקביל, התפטרות פיאד מעניקה תנופה מסויימת לנסיונות הפיוס בין פתח' וחמאס, מאחר שבכך

מתאפשר ביצועו של מרכיב אחד בתוכנית הפיוס: הקמת ממשלת טכנוקרטים בראשות אבו מאזן או דמות מוסכמת אחרת, עד לעריכת בחירות כלליות. בקרב הציבור הפלסטיני קיימת כמיהה לפיוס בין שני הפלגים הניצים, כך שכל צד משתדל להטיל על האחר את האחריות להמשך הפילוג. מצרים (בסיוע קטאר) מובילה את נסיונות הפיוס, אך המכשולים שבדרך הינם משמעותיים והחזון כי לצד הפלסטיני תהיה כתובת אחת עדיין רחוק. עם זאת, אין להקל ראש באתגר שפיוס בין חמאס ופתח יציב בפני ישראל (וארה"ב).

התפטרותו

של סלאם

פיאד מראשות

ממשלת

הרש"פ מגבירה

את החשש

מקריסה כלכלית

ומשחיתות

שלטונית

טענה זו משתלבת, כאמור, עם תפיסת החמאס כי מעמדו האזורי והפנים-פלסטיני בעלייה על רקע ניצחון האחים המוסלמים במצרים וכי הצליח לפרוץ את הבידוד המדיני והכלכלי שנכפו עליו באמצעות קבלת "מטריה" מדינית-כלכלית של מדינות סוניות מובילות - מצרים, קטאר וטורקיה. על כן, גם הוא מקפיד לשמור על הפסקת האש המיושמת מאז סיום מבצע "עמוד ענן". ביטוי למעמדו המשופר של החמאס היווה ביקורו בעזה של אמיר קטאר, בו הודיע שיממן בנייה לשיקום הרצועה בעלות של למעלה מארבע מאות מיליון דולר (23 אוקטובר, 2012). וכן פרסום תוכניתו של רה"מ טורקיה לבקר ברצועה.

סוגיות פתוחות:

- מהי הדרך הנכונה והטובה ביותר להחיות את תהליך השלום ולהפכו לאפקטיבי?
- מהם הפרמטרים של הסכם הקבע עם הפלסטינים המועדפים על ישראל?
- האם וכיצד ניתן להתקדם להסכם עם הפלסטינים?
- בהנחה שלא ניתן להתקדם להסכם קבע, מה החלופה מועדפת: ניהול הסיכסוך, הסדרי ביניים, מהלך חד-צדדי?
- כיצד ראוי להתנהל מול החמאס תוך המשך הרתעתו?

בחירתו מחדש של ח'אלד משעל למנהיגות התנועה (1 אפריל, 2013) מהווה איתות לגורמים בינ"ל כי האירגון בחר בנתיב מתון יחסית ויש טעם לבחון את אופן השתלבותו בתהליך המדיני עם ישראל. משעל נתמך על ידי מצרים, קטאר וטורקיה, והעת הקרובה תלמד אם יצליח לכפות מרותו על הנהגת החמאס בעזה, הנוטה לקו קיצוני יותר.

תחושת הביטחון העצמי הגבוהה של חמאס נובעת גם מפרשנותם לתוצאות ההתלקחות האלימה שהתרחשה מול ישראל בנובמבר 2012 ("מבצע עמוד ענן"). בעקבות תקריות

אש וירי רקטות לעבר ישראל, ישראל הגיבה בהריגת מפקד המערך הצבאי של החמאס, אחמד ג'עברי (14 נובמבר, 2012) ובהשמדת רוב טילי ה-פג'ר 5 ארוכי הטווח. חמאס הגיב בירי טילים לעבר ערים ישראליות ובכללן תל אביב. הסכם הפסקת האש הושג בסיוען של ארה"ב ומצרים (21 נובמבר, 2012). ישראל התחייבה לחדול מפלישה

לשטח עזה ולעצור את ההתנקשויות בפלסטינים ברצועה. מנגד, חמאס התחייב להפסיק ההתקפות לכיוון ישראל, כולל ירי הרקטות והתקפות על קו הגבול, מצד כל הארגונים. הוסכם גם על הקלות בתנועת האנשים והסחורות במעברים אל עזה. העימות הביא לביטוי מוצלח את מערכת "כיפת ברזל" אשר הצליחה ליירט כ-85 אחוז מן הרקטות ששוגרו ליעדים מאוכלסים בישראל. חמאס, אשר ספג במבצע מכות כואבות, הציג את העימות כניצחון. לטענת ראשי האירגון, לוחמיו הרתיעו את צה"ל מפלישה קרקעית לעזה וגרמו לאזרחי תל אביב להזדקק למיקלטים.

**התחושה
בחמאס:
העימות עם
ישראל במבצע
"עמוד ענן"
הסתיים
בתוצאה חיובית
מבחינתנו**

יחסי ישראל-ארה"ב

יחסים אלה המהווים משאב אסטרטגי מכריע לעוצמת ישראל והעם היהודי ידעו בחודשים האחרונים ביטויים בולטים של תמיכה אמריקנית בישראל, אך גם של חיכוכים בין המדינות ומנהיגיהן. גולת הכותרת היתה כמובן ביקורו של נשיא ארה"ב בישראל (22-20 מארס, 2013) בו אובמה עשה מאמץ מיוחד להפגין את ידידותו ומחויבותו לישראל. גם טרם הביקור, הנשיא לא חסך מאמץ להוכיח דאגתו לביטחון ישראל. כך למשל חתם על חוק חדש (27 יולי, 2012) המחייב את הממשל האמריקאי לספק לישראל את הסיוע הצבאי "הנדרש להתמודדות עם איומי הסביבה האסטרטגית המשתנה". על פי החוק, ארה"ב תספק לישראל, בין השאר, מטוסים לתדלוק אווירי, אמצעים להגנה נגד טילים ו"חימוש מיוחד". אובמה חוזר ומדגיש ההתחייבות שביטא בפני כינוס איפא"ק (4 מארס, 2012): "אין לי מדיניות של הכלה, יש לי מדיניות למנוע מאיראן השגת נשק גרעיני" וכי יישמר יתרונה האיכותי של ישראל. וושינגטון אך התייצבה לצידה של ישראל יחד עם קומץ המדינות שהתנגדו למהלך הפלסטיני באו"מ ומסייעת לה לא מעט במאבק נגד תופעת הדה-לגיטימציה הבינלאומית. אך במקביל הודלף כי ארה"ב לא מתכוונת להפעיל כוח צבאי נגד איראן וכי הנשיא האמריקני זועם על "תמיכת נתניהו ביריבו הרפובליקני מיט רומני", וכי טען בשיחה סגורה שנתניהו "לא מבין מה הם האינטרסים של ישראל" ושהתנהלותו תדרדר את ישראל לבידוד בינלאומי חמור.

הטענות למעורבות ישראלית בפוליטיקה הפנימית בארה"ב שבו ועלו לאחר הבחירות, בתהליך מינויו של צ'אק הייגל לשר ההגנה. גורמי ימין יהודיים בארה"ב האשימו את הייגל בעמדות תבוסתניות מול איראן, סוריה וחיזבאללה, ועל רקע טענותיו בעבר נגד ה"לובי היהודי", אך באנטישמיות (איפא"ק, מצידו, נזהר

ממעורבות במסע נגד מינויו של הייגל). לאחר אישור מינויו עשה הייגל מאמץ מיוחד להוכיח מחויבותו לביטחון ישראל. הוא הבהיר בפגישה עם שר הביטחון דאז אהוד ברק (5 מרס, 2013) כי הינו מחוייב לשמירת יתרונה האיכותי של ישראל והבטיח כי למרות הקיצוץ בתקציב הפנטגון, הסיוע הצבאי לישראל לא ייפגע.

דבריו של אובמה בנאומו בבנייני האומה (21 מארס, 2013) איפשרו לו להציג את עיקר עמדותיו הנוגעות לישראל באופן שמבטא גם את המטען הרגשי והערכי הכרוך בכך:

- "כשאני ניגש לסוגיית ביטחונה של ישראל, אני חושב גם על עם בעל זיכרון חי של השואה, שעומד בה כעת מול איומי ממשלה איראנית, חמושה בגרעין, הקוראת להשמידו. אין פלא אפוא שהישראלים רואים בכך איום קיומי .. אין זה אתגר של ישראל בלבד - זו סכנה לעולם כולו, כולל ארה"ב".
- (בעברית) "כל עוד ארה"ב קיימת, אתם לא לבד".
- "בהתחשב בדמוגרפיה ממערב לירדן, הדרך היחידה שישראל תוכל להחזיק מעמד ולשגשג כמדינה יהודית ודמוקרטית היא הקמת מדינה פלסטינית בת-קיימא".
- "לנוכח תסכולה של הקהילה הבינלאומית, ישראל חייבת לשנות את כיוונו של סחף הבידוד".
- "לאור ההתקדמות הטכנולוגית, דרכה היחידה של ישראל להגן על אזרחיה היא היעדר-המלחמה - שכן אין חומה גבוהה דיה, או כיפת ברזל חזקה דיה, שיכולים לעצור כל אויב".
- "אני מבין שחוסר היציבות באזור - המפגינים ברחובות, שינויי ההנהגה, עלייתן של מפלגות לא-חילוניות - מגבירים את הפיתוי להתכנס פנימה. אבל זו בדיוק העת להגיב לגל המהפכה עם פנייה נחושה לשלום".

החודשים הקרובים יגלו עד כמה שתי הסוגיות - איראן ותהליך השלום - יהוו כר לשתי פורה או לחיכוך המעיק על יחסי ישראל - ארה"ב. במהלך ביקור אובמה בישראל, נתניהו הבהיר כי יש לו אמון באובמה וכי הוא "משוכנע שהנשיא אובמה רציני בכוונותיו למנוע מאיראן להשיג נשק גרעיני". נתניהו היה ודאי שמח אילו משאלת לב זו הייתה מתממשת במלואה. אלא שבפועל, קיימת אי-ודאות אודות אופן התגובה האמריקני, מה גם שעלולים להתעורר חילוקי דעות משמעותיים בין ישראל וארה"ב, הן במקרה שיושג הסכם עם האיראנים אשר לא יספק את ישראל, והן אם המחלוקת לגבי הקריטריונים המצדיקים תקיפה צבאית תעמוד בפני מבחן מעשי. למשל: אם איראן תתקדם עד לסף "סיבוב הבורג האחרון" ושם תעצור, כך שפורמאלית תוכל לטעון שאין בידה פצצה, והדבר יהיה קביל על ארה"ב אך בלתי קביל על ישראל. גם בנושא הפלסטיני ייתכנו חיכוכים מרים: למשל, אם ארה"ב תתקש לקבל את נוסח עמדות הפתיחה של ישראל בנושאי הקבע ותיתקל בסירוב ישראלי לפרטן, או שתימנע מלהטיל וטו על החלטה עתידית של מועצת הביטחון הקובעת את עקרונות הסכם השלום הישראלי-פלסטיני. לא ברור עד כמה תהא ארה"ב מוכנה לפרוש מטריית תמיכה לישראל בזירה האזורית והבינ"ל, אם תראה בישראל אחראית עיקרית לקפאון המדיני. תסריט בו מתפתחים חילוקי דעות בין וושינגטון לירושלים בסוגיית איראן ובנושא הפלסטיני, עלול כמובן להציב את יהדות ארה"ב בין הפטיש והסדן.

סוגיות פתוחות:

- כיצד מוסיפים לשמור על ידידותה של ארה"ב מבלי לוותר על אינטרסים ישראלים מהותיים?

- "יש להכיר גם בזכותו של העם הפלסטיני להגדרה עצמית ולצדק. כפי שישראלים בונים מדינה במולדת שלהם, לפלסטינים יש זכות להיות עם חופשי בארצם."
- "הפלסטינים חייבים להכיר במדינת ישראל כמדינה יהודית, ובזכותה להגן על עצמה."
- "הישראלים חייבים להכיר בכך שהמשך פעילות ההתנחלויות גורמת נזק לשלום, שפלסטין עצמאית חייבת להיות בת-קיימא - ושחייבים לשרטט גבולות אמיתיים."

● "הצעתי עקרונית של שטחים וביטחון שבאמונתי יכולים להיות בסיס לשיחות."

אין להתעלם מן הדואליות המאפיינת את היחסים במשולש ישראל - וושינגטון והקהילה היהודית. מחד תחושת ידידות עמוקה ביותר המומחשת בתמיכה מעשית מאסיבית של ארה"ב בישראל. ומאידך - עדויות על תיסכול, כעס ואי נחת מהתנהלותה של ישראל. גם השנה פרשנים שונים הזהירו כי בארה"ב הולכת ונשחקת האהדה כלפי ישראל, הן בגלל מדיניותה של ישראל והן עקב השינויים הדמוגרפיים המשנים לאיטם את פניה של ארה"ב והנטייה הגוברת להתרכז בענייני פנים. אלא שנתוני הסקרים אינם תומכים בדרך כלל בטענות אלה. על פי הסקר שנערך בתחילת פברואר 2013, התמיכה בישראל נמצאת בקו עלייה בכל מגזרי האוכלוסייה באמריקה, אך העלייה המובהקת ביותר נרשמה בקרב הפובליקנים, שמרנים, ומבוגרים. שיעורי התמיכה הנמוכים ביותר - אף שגם אלה עולים על 50 אחוז - נרשמו בקרב צעירים, ליברלים ודמוקרטים.¹⁶

מול אזהרות פרשנים כי נשחקת האהדה בארה"ב כלפי ישראל, עומדים ממצאי הסקרים המראים מגמה הפוכה

- כיצד משכנעים את ארה"ב להוסיף ולהיות נוכחת ומעורבת באיזורנו?
- כיצד נעזרים ביהודי ארה"ב מבלי לדחקם אל בין הפטיש והסדן?

מעמדה הבינ"ל של ישראל

ההצבעה בעצרת על התקבלות פלסטין לאו"מ כמדינה משקיפה שאינה חברה, חשפה את הבידוד הישראלי בסוגיה זו. 9 המדינות שתמכו בישראל והצביעו נגד המהלך הפלסטיני היו: ארה"ב, איי מרשל, מיקרונזיה, נאורו, פלאו, פנמה, צ'כיה וקנדה. שום מדינה במערב אירופה לא תמכה בעמדת ישראל. עיתון "הארץ" דיווח (7 פברואר, 2013) כי היועץ לביטחון לאומי, יעקב עמידרו, התבטא בדיונים סגורים בלשכת ראש הממשלה כי הבנייה בהתנחלויות "גורמת לישראל לאבד גם את תמיכתן של ידידותיה הגדולות ביותר במערב". החשש הנו כי דירדור מעמדה הבינ"ל של ישראל עלול להוביל להתגברות מגמות הדה-לגיטימציה נגדה ולסנקציות כלכליות מצד גורמים אירופיים. כך, בדו"ח חריף של ועדת החקירה של המועצה לזכויות אדם של האו"ם לנושא הבנייה בהתנחלויות (31 ינואר, 2013), נקראות ממשלות וחברות פרטיות ברחבי העולם לשקול הטלת סנקציות מדיניות וכלכליות על ישראל בשל המשך הבנייה בהתנחלויות. באירופה מתגברת המגמה להעניש את ישראל באמצעות סימון מוצרים שמקורם בהתנחלויות. מחצית משרי החוץ האירופים (ביניהם שרי החוץ של בריטניה, צרפת, הולנד, אוסטריה, ספרד, דנמרק, בלגיה, פורטוגל, פינלנד, ואירלנד) פנו לממונה על יחסי החוץ קטרין אשטון (12 אפריל, 2013), הודיעו על תמיכתם במהלך וביקשו כי תפרסם הנחיות ביצוע מפורטות.

אין לטעות במגמה האנטי-ישראלית בסוגיית ההתנחלויות המתפשטת באירופה.

השיתוק המדיני מהווה רקע מסייע למאמצי החרם נגד ישראל. כך הפיסיקאי חתן פרס נובל סטיבן הוקינג ביטל הגעתו לוועידת הנשיא ונימק צעדו במכתב (3 מאי, 2013) בו סיפר כי קיבל פניות מאקדמאים פלסטינים שטענו כי עליו "לכבד את החרם". תופעות אלה, המעידות על שחיקה במעמדה הבינ"ל של ישראל, מתווספות לתהליכים מתמשכים וחמורים יותר של דה-לגיטימציה קשה נגד עצם קיומה של

המדינה ונגד הקשר בין יהדות התפוצות לבינה. אף שבשנים האחרונות התעוררה בישראל ובעם היהודי מודעות רבה לתופעת הדה-לגיטימציה והחלה התגייסות להילחם בה, ואף שישראל הצליחה לבלום או להשיב לכמה וכמה "מבצעי דה-לגיטימציה", נראה שאתגר הדה-לגיטימציה במישור התודעתי הבינלאומי לא נבלם והוא עודנו אתגר

**באירופה
מתחזקת
המגמה
"להעניש" את
ישראל ע"י
סימון מיוחד
למוצרים
שמקורם
בהתנחלויות**

מרכזי לישראל וליהדות התפוצות. חשוב להדגיש כי ישראל זוכה להבנה כאשר היא נאלצת לפעול צבאית כדי להגן על עצמה כפי שקרה, למשל, במבצע "עמוד ענן". פעילותה הכוחנית, הן נגד חמאס והן לצורך בלימת העברת נשק מתקדם לידי חיזבאללה, מתקבלת בדרך כלל בהבנה יחסית בבירות אירופה. לא כך הם פני הדברים כאשר ישראל נתפסת כמי שמוסיפה להחזיק את העם הפלסטיני תחת כיבוש וכמי שאינה מעוניינת בהסכם עם הפלסטינים.

סוגיה פתוחה:

האם וכיצד ניתן לקדם את מעמדה הבינ"ל של ישראל, מבלי להתקדם להסכם ישראלי-פלסטיני?

ישראל כמעצמת אנרגיה

ישראל מוסיפה להתקדם למעמד של יצרנית ויצואנית אנרגיה. בראשית דצמבר 2012 התפרסם כי חברת וודסייד האוסטרלית תרכוש תמורת כ- 2.5 מיליארד דולר 30% מהזכויות במאגר הגז הישראלי בים התיכון "לוויתן". ב-30 במארס 2013 החלה הזרמת הגז ממאגר "תמר" ונפתח עידן חדש המוליך לעצמאות אנרגטית של ישראל. התקדמות הפיתוח של מאגרי הגז עשוייה להעשיר את ישראל בהכנסות נכבדות ולהעניק לה הזדמנות להפיק רווחים אסטרטגיים מיצוא הגז, אך היא מעוררת גם סוגיות חברתיות, כלכליות ואסטרטגיות, ובכללן יעדי היצוא המועדפים (אירופה? טורקיה? אסיה?), ואתגר הגנת אתרי קידוח והתשתיות באזור בו מעורבים שחקנים שהיחסים ביניהם בעייתיים: ישראל, מצרים, לבנון (חזבאללה), סוריה, טורקיה קפריסין.

סוגיות פתוחות:

- כיצד בונים מערכת מדינית וביטחונית שתעניק הגנה לאזור קידוחי הגז ולערוצי הובלתו?
- מיהו הלקוח האידיאלי לגז הישראלי על פי השיקול האסטרטגי הכולל של ישראל?
- מהם נתיבי הולכת הגז האופטימליים מבחינתה של ישראל?

סיכום:

שיגשוגו וביטחונו של העם היהודי ככלל מושפעים משמעותית מן המגמות והאירועים הרוחשים בזירה הגיאופוליטית. מהלכיה של מדינת ישראל בזירה זו נוגעים לעיתים באינטרסים של בני העם היהודי בתפוצות. כך, למשל, אם ישראל תיכנס בשנה הקרובה למו"מ עם הפלסטינים יצופו שאלות רגישות שהינן יקרות ליהודים באשר הם ובלבן גורלה של ירושלים. וכך, בתחום אחר ולכאורה אזוטרי, פרשת התאבדותו של סוכן המוסד בן זיגיייר שהתפרסמה בפברואר 2013, זעזעה את הקהילה היהודית באוסטרליה ועוררה חששות שמא יואשמו ב"נאמנות כפולה", משום שנשא דרכון אוסטרלי. למרות שנותרת פתוחה שאלת המידה והלגיטימיות של מעורבות יהדות התפוצות בהכרעותיה של ישראל בנושאים היקרים לליבם, אין חולק שאת עיקר ההחלטות צריכה לקבל ישראל, וזו ניצבת השנה בפני זירה גיאופוליטית קשה לחיזוי ורוויה בסכנות. כמות "החלקים הנעים" שמקבל ההחלטות הישראלי צריך לקחת בחשבון הופכת את מלאכת ניהול מדיניות החוץ והביטחון לאתגר מורכב ביותר, העלול להקטין את האטרקטיביות של גישה המבקשת לאתר הזדמנויות ולנקוט יוזמה, ותחת זאת דוחפת לגישה של התבצרות והמתנה ("עד שהאבק ישקע").

21 הדילמות שלהלן (הרשימה אינה ממצה כמובן את כול הדילמות) נגזרות מן הנושאים שנדונו בסקירה וכולן ניצבות לפתחה של ממשלת ישראל:

איומים ביטחוניים וסוגיות אסטרטגיות:

1. האם על ישראל לתקוף לבדה את איראן במקרה שתסיק כי חצתה את הקו האדום?
2. כיצד להוסיף ולבלום העברת נשק מתקדם לחיזבאללה מבלי להגרר לקלחת הסורית ולהידרדר למלחמה בצפון?

17. כיצד לרתום את מצרים ומדינות ערביות נוספות באופן מועיל לתהליך השלום?

משולש היחסים: ירושלים-ווינגטון-יהדות ארה"ב:

18. כיצד מוסיפים לשמור על ידידותה של ארה"ב מבלי לוותר על אינטרסים ישראלים מהותיים?

19. כיצד "משכנעים" את ארה"ב להוסיף ולהיות גורם נוכח ודומיננטי באיזורנו?

20. כיצד נעזרים ביהודי ארה"ב מבלי לדחוקם אל בין הפטיש והסדן?

מעמד ישראל בזירה הבינ"ל:

21. האם וכיצד ניתן לקדם את מעמדה הבינ"ל של ישראל, מבלי להתקדם להסכם ישראלי-פלסטיני?

חלק מן ההכרעות הנדרשות עוסקות בשאלות המחזיקות רגישות פוליטית רבה. העיקרית והרגישה מכולן כרוכה באופן בו ישראל היתה מבקשת לראות את מאפייני ההסכם העתידי עם הפלסטינים. בירור לאומי נוקב אודות סוגיה זו היה מציע מצפן ברור ומועיל יותר באשר לאופן הטיפול בסוגיות קשות אחרות. בהתחשב בדילמות הכבדות והרבות קשה להגזים בחשיבותן של ההחלטות שיפלו בירושלים, ושכוחן להשפיע משמעותית על עתידם של ישראל והעם היהודי.

3. כיצד למנוע הפעלת נשק כימי סורי נגד מטרות ישראליות ואת נפילתו בידי אירגוני טרור?

4. כיצד לבלום את איומי הטרור מסיני?

5. כיצד להתנהל מול החמאס, להרתיעו ולשמור על הפסקת האש בגבול עזה?

6. כיצד בונים מערכת מדינית וביטחונית שתעניק הגנה לאזור קידוחי הגז ולערוצי הובלתו?

7. מיהו הלקוח האידיאלי לגז הישראלי ומהם נתיבי האספקה המועדפים על ישראל?

ישראל מול שכניה:

8. כיצד להיערך להתפרקותה האפשרית של סוריה והפיכתה למדינה כושלת?

9. כיצד להוסיף ולשמור על הסכם השלום עם מצרים ולחזק עימה את שיתוף הפעולה הביטחוני?

10. כיצד להוסיף ולתמוך בשרידות ממלכת ירדן, בביטחונה, כלכלתה ויציבותה?

11. כיצד להוסיף ולאושש את היחסים עם טורקיה בעקבות התנצלות נתניהו?

12. כיצד יש להתייחס ל"אביב הערבי" ולעליית האיסלאם הפוליטי באופן שישרת האינטרס הישראלי?

13. האם יש בידי ישראל והעם היהודי יכולת למתן את איבת הרחוב הערבי שהשפעתו גוברת?

הסיכסוך הישראלי-פלסטיני:

14. מהי הדרך הנכונה והטובה ביותר להחיות את תהליך השלום ולהפכו לאפקטיבי?

15. מהם הפרמטרים של הסכם הקבע עם הפלסטינים המועדפים על ישראל?

16. האם ישראל מעדיפה חלופה שונה מהסכם קבע: ניהול הסיכסוך, הסדרי ביניים, מהלך חד-צדדי?

הערות

1. אלוף במילואים עמוס ידליון, בכנס המכון למחקרי ביטחון לאומי, 23.4.2013
2. הארץ, 29 אפריל, 2013
3. נשיא ארה"ב בראיון לערוץ 2, 14.3.2013
4. ראיון לקול ישראל, 16.04.2013
5. הארץ, 21.3.2013
6. הארץ, 14.2.2013
7. JTA, May 4, 2013
8. CBS News, April 30, 2013
9. הארץ, 29 אפריל 2013
10. NYT, 15 May, 2013
11. ראיון לגלי צה"ל, 16 אפריל, 2013
12. Al Arabiya, 18 April, 2013
13. "אטלנטיק", 19 במרס, 2013
14. הארץ, 28.2.2013
15. הארץ, 4.3.2013
16. הארץ, 19.4.2013